

СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА БЕЗЛИХВЕНИТЕ ЗАЕМИ ПО РЕДА НА МСС – ПРАКТИКО-ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ

Георги Николов

Дипломиран експерт счетоводител,

Регистриран одитор

Докторант към катедра „Счетоводство и анализ“, УНСС

Ключови думи:

Безлихвен заем

*Финансови
инструменти*

*Справедлива
стойност*

МСС 39

МСФО 13

Резюме

Статията изследва основните счетоводни аспекти на отчитането на безлихвените заеми в съответствие с изискванията на МСС и ги илюстрира с практически примери. Разгледани са разнообразни хипотези по отношение на договорните условия по заема, които имат съществено значение за подходящия модел на счетоводно отчитане. Обръща се внимание на някои специфични особености, които нямат конкретна регламентация в приложимите счетоводни стандарти и за които в професионалната литература се срещат противоречиви интерпретации.

Уговарянето на безлихвени заеми, особено между свързани лица, е широко разпространено явление в нашата търговска практика. Безлихвените заеми са били обект на детайлен анализ в специализираната литература, но повечето професионални коментари са почти изцяло фокусирани върху данъчните аспекти и нюанси на разглежданата проблематика. Безспорно е, че предоставянето и получаването на безлихвени заеми представлява отклонение от данъчно облагане, съгласно разпоредбите на чл. 15 и чл. 16, ал. 2, т. 3 ЗКПО, което отклонение за данъчни цели следва да бъде елиминирано, като се определи подходяща данъчна основа на база на пазарната лихва¹. Част от споменатите коментари, включително и становища на НАП по темата, обаче изхождат от презумпцията, че безлихвените заеми счетоводно се отчитат по номинал и за тях не се начисляват счетоводни приходи, респективно разходи за лихви. Макар в действителност много често в практиката да е прието да се процедира по подобен начин, този подход в голяма степен противоречи на разпоредбите на приложимите счетоводни стандарти. Именно това провокира изготвянето на настоящата статия.

Целта на статията е да разгледа в детайли правилата за счетоводното отчитане на безлихвените заеми по реда на МСС и да ги илюстрира с

¹ В този смисъл е налице последователна административна практика на Националната агенция за приходите (НАП) по аналогични казуси – например Писмо на ЦУ на НАП с изх. № 26-М-64 от 31.07.2007; Писмо на Дирекция ОУИ Пловдив с изх. № 96-00-84 от 11.02.2008 и други.

практически примери². Въпреки че в практиката по-често срещаната ситуация е такива трансакции да бъдат осъществявани между свързани лица, от изцяло методологични съображения в настоящото изложение първо се разглежда въпросът за счетоводното отчитане на безлихвените заеми между несвързани предприятия. Причината е, че в приложимите счетоводни стандарти липсва конкретна регламентация по въпроса за подходящото отчитане на безлихвените заеми между свързани лица, а в специализираната литература се срещат противоречиви тълкувания и интерпретации. Поради подчертаната практическа насоченост на настоящата статия проблематиката ще бъде разгледана изцяло през призмата на няколко конкретни казуса от практиката.

Пример 1

Предприятие А предоставя на Предприятие Б тригодишен безлихвен заем в размер на 100 хил. лв. на 31.12.2013 г. Заемът подлежи на връщане на 31.12.2016 г. Между дружествата не е договорена лихва и такава не се дължи. Дружествата не са свързани лица. За целите на примера приемаме, че пазарният лихвен процент по сходни заеми е в размер на 10% и остава такъв за срока на договора.

Предоставените (респективно получените) заеми безспорно отговарят на определението за финансови инструменти и като такива са подчинени на изискванията на МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване* по отношение на тяхната първоначална и последваща оценка. Съгласно параграф МСС 39.43 при първоначалното признаване на финансови активи или финансови пасиви предприятието ги признава **по справедливата им стойност**, плюс, в случай на финансови активи или финансови пасиви, които не се отчитат по справедлива стойност в печалбата или загубата, разходите по сделката, които се отнасят пряко към придобиването или издаването на финансовия актив или финансовия пасив. Международните счетоводни стандарти уточняват, че най-добрата оценка за справедливата стойност на финансов инструмент при първоначалното му признаване *обикновено* е цената на сделката, а цената на сделката представлява сумата, платена за придобиването на актива или получена за поемането на пасива (т.нар. „входяща цена“ – виж МСС 39 НП 64, НП 76 и МСФО 13.57). Въпреки това този принцип не трябва да се абсолютизира – в практиката (макар и рядко) могат да възникнат ситуации, в които цената на сделката да не представлява най-добрата оценка за справедливата стойност на финансовия инструмент. Случаят с безлихвените заеми е именно такъв. В този смисъл в стандартите изрично се допълва, че ако част от даденото или полученото възнаграждение по сделката не се отнася изцяло към придобиването на финансовия инструмент, предприятието следва да

² С оглед облекчаване на изложението в настоящата статия се реферира единствено към МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване*, тъй като новият МСФО 9 *Финансови инструменти* следва задължително да се прилага за периоди, започващи на или след 01.01.2015 година. Въпреки това авторът е на мнение, че изложените в статията подходи остават изцяло валидни както за тези предприятия, които са избрали да приложат МСФО 9 от по-ранна дата, така и за онези, които прилагат НСФОМСП.

оцени справедливата стойност на инструмента по друг начин. При определянето на това дали за справедливата стойност при първоначалното признаване на инструмента може да се приеме цената на сделката, предприятието трябва да отчетете всички фактори, специфични за сделката, както и за актива или пасива (виж МСФО 13.59).

В контекста на разглеждания пример и изхождайки от финансовата концепция за стойността на парите във времето, се налага категоричният извод, че справедливата стойност на получен (респективно предоставен) заем в размер на 100 хил. лв., който подлежи на връщане след три години, не може да бъде равна по размер на номиналната му стойност към датата на получаването (респективно предоставянето) му. В случая справедливата стойност на безлихвения заем е най-логично да бъде определена, като стойността на бъдещите парични потоци се дисконтира с помощта на преобладаващия **пазарен лихвен процент** по подобни инструменти (подобни по отношение на валута, срок, тип лихва и други фактори) с подобен кредитен рейтинг (виж МСС 39 НП 64)³. Иначе казано, първоначалната оценка на безлихвения заем както при заемотателя, така и при заемополучателя би следвало да бъде пресметната по формулата за изчисляване на настояща стойност на бъдещи парични потоци:

$$PV = \frac{FV}{(1+i)^n}$$

където:

PV е настоящата стойност на бъдещите парични потоци или справедливата стойност на заема

FV е сумата, която подлежи на връщане ($FV = 100$ хил. лв.)

i е пазарният лихвен процент (в примера $i = 10\%$)

n е броят на периодите, за които се изчислява сегашна стойност (в примера $n = 3$).

Замествайки със зададените в примера стойности, получаваме, че първоначалната оценка на безлихвения заем, по която той следва да бъде признат във финансовите отчети на предприятията (като финансов актив при заемотателя и като финансов пасив при заемополучателя), е равна на **75** хил. лв.⁴ Възниква въпросът как следва да бъде отчетена разликата между получената по-горе справедлива стойност (75 хил. лв.) и размера на фактически разменените парични средства (100 хил. лв.). На практика се получава така, че Предприятие А придобива актив със справедлива стойност от 75 хил. лв., като заплаща за него 100 хил. лв. в момента на сделката. Най-логичното решение в случая е разликата от 25 хил. лв. да бъде незабавно отчетена като разход,

³ В подобен смисъл е и легалното определение за пазарна лихва в § 1, т. 32 от ЗКПО - Пазарната лихва се определя според условията на пазара, като се отчитат всички количествени и качествени характеристики на сделката - форма, размер и валута на предоставените средства, срок на предоставянето им, вид, размер и ликвидност на обезпечението, кредитният риск и други рискове, свързани със сделката, профил на кредитополучателя, както и всички други условия и обстоятелства, влияещи върху размера на лихвата.

⁴ Всички суми в статията са представени закръглено в хиляди лева.

доколкото (1) отговаря на определението за разход в Концептуалната рамка за финансово отчитане / Общите положения за изготвянето и представяне на финансови отчети и (2) не отговаря на условията за признаване като някакъв друг вид актив. Аналогично, Предприятие Б поема финансов пасив със справедлива стойност от 75 хил. лв., като в замяна получава 100 хил. лв.; следователно за предприятието е налице приход в размер на 25 хил. лв. Именно това е подходът, който се изисква от приложимите счетоводни стандарти (виж МСС 39 НП 64, НП 76А и МСФО 13.60)⁵. Счетоводните записвания към датата на сделката могат да бъдат обобщени в следната таблица:

Счетоводни записвания към <i>дата: 31.12.2013</i>	Предприятие А		Предприятие Б	
	Дебит	Кредит	Дебит	Кредит
с/ка Парични средства		100	100	
с/ки Предоставени/Получени заеми	75			75
с/ки Разходи/Приходи	25			25

След първоначалното му признаване безлихвеният заем по всяка вероятност ще се отчита по амортизирана стойност с използването на метода на ефективния лихвен процент както при заемодателя, така и при заемополучателя. Припомняме, че ефективният лихвен процент е този процент, който точно дисконтира очакваните бъдещи парични плащания или постъпления за периода на очаквания живот на финансовия инструмент до балансовата стойност на финансовия актив или на финансовия пасив. Изчислението на амортизираната стойност, както и на размера на приходите и разходи за лихви, които дружествата следва да отчетат в съответната година, могат да бъдат илюстрирани в следната таблица⁶:

⁵ Формално погледнато, правилата на стандартите по разглеждания въпрос в действителност не са толкова категорични. Приемането на МСФО 13 *Оценяване по справедлива стойност* внесе съществени изменения в начина на счетоводно отчитане на разликата между цената на сделката и справедливата стойност на инструмента (виж измененията на МСС 39 НП 76А). Стандартът допуска признаване на приход или разход от първоначално признаване на финансов инструмент само ако справедливата му стойност се доказва от обявена цена на активен пазар за идентичен актив или пасив (т.е. хипотеза от 1-во ниво по смисъла на МСФО 13) или е основана на метод за остойностяване, който използва само данни от наблюдаеми пазари. За целите на примера приемаме, че в случая това условие е изпълнено.

⁶ Обръщаме внимание, че при определени условия предоставеният заем може да подлежи на обезценка по реда на МСС 39. Изчисляването на евентуалната обезценка на финансовите активи обаче излиза извън обхвата на настоящето изложение.

Дата	Начално салдо на финансовия актив (при А) / пасив (при Б)	Ефективен лихвен процент	Признати разходи (при А) / приходи от лихви (при Б)	Крайно салдо на финансовия актив (при А) / пасив (при Б)
(1)	(2)	(3)	(4) = (2)*(3)	(5) = (2)+(4)
31.12.2014	75	10%	8	83
31.12.2015	83	10%	8	91
31.12.2016	91	10%	9	100

Анализирайки таблицата, можем да направим следните изводи:

- Въпреки че заемът е уговорен като безлихвен, за срока на договора Предприятие А (заемодателят) отчита приходи от лихви, които сумарно са равни по размер на отчетените разходи при първоначалното признаване на финансовия актив (25 хил. лв.). С тези суми постепенно се увеличава салдото на признатия финансов актив, като в края на срока на договора салдото възлиза на 100 хил. лв. (именно сумата, която подлежи на получаване).
- Въпреки че заемът е уговорен като безлихвен, за срока на договора Предприятие Б (заемополучателя) отчита разходи за лихви, които сумарно са равни на отчетените приходи при първоначалното признаване на финансовия актив (25 хил. лв.). С тези суми постепенно се увеличава салдото на признатия финансов пасив, като в края на срока на договора салдото възлиза на 100 хил. лв. (именно сумата, която подлежи на връщане).

Пример 2

Предприятие А предоставя на Предприятие Б тримесечен безлихвен заем в размер на 100 хил. лв. на 31.12.2013 г. Заемът подлежи на връщане на 31.03.2014 г. Между дружествата не е договорена лихва и такава не се дължи. За целите на примера приемаме, че пазарният лихвен процент по сходни заеми е в размер на 10% и остава такъв за срока на договора.

В този пример безлихвеният заем е с краткосрочен характер и подлежи на връщане след три месеца. Поради краткия срок на договора в този случай може обосновано да се твърди, че справедливата стойност на финансовия инструмент е достатъчно близка до договорената сума на заема. В подобни случаи може да се предположи, че ползите от отчитането на финансовия инструмент по сегашна стойност не оправдават разходите, които биха били понесени от дружеството във връзка с този начин на счетоводно отчитане (концепция за баланс между ползи и разходи). МСС 39 изрично допуска отчитането на такива заеми (както при заемодателя, така и при заемополучателя) **по номинал**, стига ефектът от дисконтирането да не е съществен (виж МСС 39 НП 79). В конкретния пример дисконтирането на бъдещите парични потоци би довело до отчитането на

приходи и разходи в еднакъв размер от 2 хил. лв. и при двете дружества – ефект, който едва ли би могъл да бъде счетен за съществен. От казаното дотук следва, че:

- Заемополучателят отчита получения заем по номинална стойност;
- Заемодателят отчита предоставения заем по номинална стойност, намалена с евентуална загуба от обезценка.

Пример 3

Предприятие А предоставя на Предприятие Б безлихвен заем в размер на 100 х. лв. на 31.12.2013 г. Заемът няма конкретен падеж, а подлежи на изплащане във всеки един момент при поискване от Предприятие А. Между дружествата не е договорена лихва и такава не се дължи. За целите на примера приемаме, че пазарният лихвен процент по сходни заеми е в размер на 10% и остава непроменен. Дружествата не са свързани лица.

По-различното в този вариант на примера е, че сегашната стойност на безлихвения заем не може да бъде недвусмислено определена, тъй като договарят няма конкретен срок. Поради същата причина не може да бъде приложен и методът на ефективния лихвен процент особено от гледна точка на заемополучателя. За подобни случаи счетоводните стандарти не само допускат, но дори изискват получения заем да се отчита по **номинал** във финансовите отчети на заемополучателя. Съгласно МСС 39.49 и МСФО 13.47 справедливата стойност на финансов пасив с характеристика „при поискване“ (например „депозит на виждане“) не може да бъде по-малка от сумата, платима при поискване – т.е. 100 хил. лв. в конкретния пример. В тази хипотеза заемополучателят не следва да отчита нито приходи от първоначално признаване на заема като финансов пасив, нито разходи за лихви по метода на ефективния лихвен процент. Обръщаме внимание, че пасивът задължително следва да се класифицира като текущ в съответствие с МСС 1.69.

Що се отнася до финансовите отчети на заемодателя, тук в специализираната литература се срещат разнопосочни интерпретации. Някои специалисти са на мнение, че при заемодателя най-надеждната оценка за справедливата стойност на предоставения заем също се явява общата сума, която подлежи на получаване (т.е. 100 хил. лв.).⁷ Те изхождат от презумпцията, че броят на периодите във формулата за изчисляване на сегашната стойност на бъдещите парични потоци в този случай може да бъде приет за нула ($n = 0$), тъй като в договора няма уговорен срок, което автоматично изравнява справедливата стойност на финансовия актив (PV) с номиналната стойност на заема (FV).

Авторът подкрепя другото преобладаващо становище, според което в този случай заемодателят би следвало да може да подходи по сходен с представения

⁷ Виж например: International GAAP 2012, Ernst and Young Global Edition 7, с. 554 или „IAS 39 An interest free intercompany loan provided without any stated repayment terms“, Consultas IFRS (23.04.2013)

в пример 1 начин.⁸ Причината е, че договорната възможност на заемодателя да поиска погасяването на кредита по всяко време би следвало да може да му позволи да направи достатъчно надеждна оценка за настъпването на очакваните парични постъпления от кредита. В този смисъл справедливата стойност на финансовия актив би могла да бъде изчислена и методът на ефективния лихвен процент би могъл да бъде приложен. Освен това, отчитането на финансовия актив по номинал би било в противоречие със счетоводния принцип за „предпазливост“, освен в случая, когато намерението на Предприятие А е действително да изиска краткосрочното погасяване на заема (в който случай ще е валидно цитираното в пример 2 изключение).

Можем да обобщим, че в този пример:

- Заемополучателят отчита получения заем като текущ финансов пасив по номинална стойност за целия срок на договора;
- Заемодателят отчита предоставения заем или в съответствие с модела в пример 1, или в съответствие с модела в пример 2. Изборът на конкретен модел за подходящо счетоводно отчитане зависи от намеренията на ръководството на Предприятие А.

Пример 4

Предприятие А предоставя на Предприятие Б тригодишен безлихвен заем в размер на 100 хил. лв. на 31.12.2013 г. Заемът подлежи на връщане на 31.12.2016 г. Между дружествата не е договорена лихва и такава не се дължи. Предприятие А притежава 100% от дяловете (акциите) на Предприятие Б. За целите на примера приемаме, че пазарният лихвен процент по сходни заеми е в размер на 10% и остава такъв за срока на договора.

Фактичестката обстановка, описана в този пример, се различава от тази в пример 1 единствено по обстоятелството, че Предприятие Б е 100% дъщерно дружество на Предприятие А. Това дава основание на някои експерти да застъпват становището, че и в този случай може да се подходи по същия начин, както ако предприятията не бяха свързани (т.е. по сходен с изложения в Примери 1-3 начин)⁹. Авторът си позволява да изрази сериозни резерви към подобен подход.

Действително счетоводното отчитане на безлихвените заеми при свързани лица е в голяма степен идентично на това при несвързани. Има обаче една много съществена разлика, която касае счетоводното отражение на разликата между справедливата стойност на заема при първоначално му признаване (75 хил. лв.) и сумата на получените/предоставените парични средства към датата на сделката (100 хил. лв.). От Пример 1 стана ясно, че несвързаните предприятия следва да признаят тази сума като приход (респективно разход) при

⁸ Виж например: Inter-company loans, Technical Accounting Alert, Grand Thornton (2009)

⁹ Виж например „A practical guide to capitalisation of borrowing costs“, PricewaterhouseCoopers (2008), с. 11.

първоначалното признаване на финансовия пасив (респективно актив). Дали обаче признаването на приходи и разходи е уместно в този случай, когато участниците в сделката са свързани лица?

Определенията за приходи и разходи се съдържат в Концептуалната рамка за финансово отчитане / Общите положения за изготвяне и представяне на финансови отчети. Съгласно тези определения *приход* е увеличението на икономическите изгоди през отчетния период под формата на входящи потоци или увеличение на активи, или намаление на пасиви, които водят до увеличение на собствения капитал, **различно от това, свързано с вноски от участниците в собствения капитал**, а *разход* е намалението на икономическите изгоди през отчетния период под формата на изходящи потоци или изчерпване на активи, или понасяне на пасиви, които водят до намаления в собствения капитал, **различни от тези, свързани с разпределения към участници в собствения капитал**.

Във връзка с гореизложеното в професионалната литература преобладава схващането, че разликата между справедливата стойност и номинала на безлихвения заем в размер на 25 хил. лв. по същество не отговаря на определението за приход при заемополучателя и за разход при заемодателя. По-скоро тази разлика в конкретния случай би следва да се отнесе:

- в увеличение на инвестициите в дъщерни предприятия в индивидуалния финансов отчет на Предприятие А;
- директно в увеличение на собствения капитал на Предприятие Б.

Всички останали постановки от пример 1 остават напълно валидни и за този казус.

Пример 5

Предприятие А предоставя на Предприятие Б безлихвен заем в размер на 100 хил. лв. на 31.12.2013 г., без да е уговорена конкретна дата на падеж. Уреждането на заема не е планирано, нито се очаква да настъпи в обозримо бъдеще. Между дружествата не е договорена лихва и такава не се дължи. За целите на примера приемаме, че пазарният лихвен процент по сходни заеми е в размер на 10% и остава непроменен. Предприятие А притежава 100% от дяловете (акциите) на Предприятие Б.

Анализът на този пример не би следвало да създава особени трудности предвид изложените вече аргументи. В случая цялата сума на заема би следвало да се признае в увеличение на инвестицията в дъщерни предприятия в индивидуалния финансов отчет на Предприятие А и в увеличение на собствения капитал във финансовия отчет на Предприятие Б. В следващите редове предлагаме няколко посоки на аргументация.

Изхождайки от формулата за изчисляване на сегашната стойност на бъдещите парични потоци в пример 1, справедливата стойност на финансов

инструмент с номинал 100 хил. лв., който не се очаква да бъде уреден в обозримо бъдеще, е равна на нула (*при $n \rightarrow \infty$; $PV \rightarrow 0$*). Това означава, че цялата част от получените (респективно предоставените) парични средства следва да се отнесат в увеличение на собствения капитал (респективно в увеличение на инвестицията в дъщерни предприятия) по аналогия с разсъжденията в предходния пример. На второ място, получен заем, който не се очаква да бъде уреден, не отговаря на определението за финансов пасив в МСС 32, тъй като *по същество* липсва сегашно задължение за Предприятие Б да заплати парични средства на Предприятие А, въпреки формалното оформяне на сделката под формата на договор за заем (*принцип за предимство на съдържанието пред формата*). Аргумент в подкрепа на подобен модел за счетоводно отчитане може да бъде изведен и от МСС 21.15, където (макар и в контекста на трансгранични инвестиции в дъщерни дружества) е описано, че задължение, чието уреждане не е планирано, нито ще настъпи в обозримо бъдеще, по същество формира част от нетната инвестиция на предприятието – майка в съответната чуждестранна дейност.

В настоящата статия се направи опит да се систематизират и онагледят с практически примери най-основните счетоводни аспекти на отчитането на безлихвените заеми както при заемодателя, така и при заемополучателя. Както може би стана ясно от разгледаните примери, темата е доста по-сложна, отколкото вероятно изглежда на пръв поглед. Международните счетоводни стандарти изискват задълбочен анализ на всички условия по сделката, както и на отношенията между страните по нея, за да може да бъде определена правилната постановка за счетоводно отчитане във всеки един конкретен случай.

ACCOUNTING FOR INTEREST FREE LOANS IN ACCORDANCE WITH IFRS – PRACTICAL ASPECTS

Georgi Nikolov

Certified Public Accountant, Registered Auditor

Ph.D. student at the Department of “Accounting and Analysis”, UNWE

Key words:

Interest free loan

Financial instruments

Fair value

IAS 39

IFRS 13

Summary

The present article analyzes the main aspects of the accounting for interest free loans in line with the requirements of IFRS and illustrates those with several practical examples. The article discusses different scenarios with respect to the specific terms and conditions of the loan agreement that may have significant impact on the proper accounting treatment. The focus is placed on some specific issues, for which no specific regulations in IFRS are available and which are subject to controversial interpretation in the specialized literature.